Συλλογή της Νομολογίας

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (δεύτερο τμήμα)

της 7ης Νοεμβρίου 2013*

«Προδικαστική παραπομπή — Περιβάλλον — Οδηγία 85/337/ΕΟΚ — Εκτίμηση των επιπτώσεων στο περιβάλλον — Σύμβαση του Aarhus — Οδηγία 2003/35/ΕΚ — Δικαίωμα ασκήσεως προσφυγής κατά αποφάσεως για τη χορήγηση αδείας — Διαχρονική εφαρμογή — Διαδικασία αδειοδοτήσεως κινηθείσα πριν από τη λήξη της προθεσμίας μεταφοράς της οδηγίας 2003/25/ΕΚ στην εσωτερική έννομη τάξη — Απόφαση εκδοθείσα μετά την ως άνω ημερομηνία — Προϋποθέσεις του παραδεκτού της προσφυγής — Προσβολή δικαιώματος — Είδος της διαδικαστικής πλημμέλειας που μπορεί να προβληθεί — Έκταση του ελέγχου»

Στην υπόθεση C-72/12,

με αντικείμενο αίτηση προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, που υπέβαλε το Bundesverwaltungsgericht (Γερμανία) με απόφαση της 10ης Ιανουαρίου 2012, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 13 Φεβρουαρίου 2012, στο πλαίσιο της δίκης

Gemeinde Altrip,

Gebrüder Hört GbR,

Willi Schneider

κατά

Land Rheinland-Pfalz,

παρισταμένου του:

Vertreter des Bundesinteresses beim Bundesverwaltungsgericht,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (δεύτερο τμήμα),

συγκείμενο από τους R. Silva de Lapuerta, πρόεδρο τμήματος, J. L. da Cruz Vilaça, Γ. Αρέστη, J.-C. Bonichot (εισηγητή) και A. Arabadjiev, δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: P. Cruz Villalón

γραμματέας: L. Hewlett, κύρια υπάλληλος διοικήσεως,

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία και κατόπιν της επ' ακροατηρίου συζητήσεως της 16ης Ιανουαρίου 2013,

* Γλώσσα διαδικασίας: η γερμανική.

λαμβάνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις που υπέβαλαν:

— οι Gemeinde Altrip, Gebrüder Hört GbR και W. Schneider, εκπροσωπούμενοι από τους S. Lesch, F. Heß, W. Baumann και C. Heitsch, Rechtsanwälte,

— το Land Rheinland-Pfalz, εκπροσωπούμενο από τους M. Schanzenbächer, H. Seiberth και U. Klein,

— η Γερμανική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον T. Henze και την A. Wiedmann,

— η Ιρλανδία, εκπροσωπούμενη από την E. Creedon, επικουρούμενη από την G. Gilmore, BL,

— η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, εκπροσωπούμενη από τους P. Oliver και G. Wilms,

αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα που ανέπτυξε τις προτάσεις του κατά τη συνεδρίαση της 20ής Ιουνίου 2013,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

1 Η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως αφορά την ερμηνεία της οδηγίας 2003/35/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 26ης Μαΐου 2003, σχετικά με τη συμμετοχή του κοινού στην κατάρτιση ορισμένων σχεδίων και προγραμμάτων που αφορούν το περιβάλλον και με την τροποποίηση, όσον αφορά τη συμμετοχή του κοινού και την πρόσβαση στη δικαιοσύνη, των οδηγιών 85/337/ΕΟΚ και 96/61/ΕΚ του Συμβουλίου (ΕΕ L 156, σ. 17), καθώς και την ερμηνεία του άρθρου 10α της οδηγίας 85/337/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 27ης Ιουνίου 1985, για την εκτίμηση των επιπτώσεων ορισμένων σχεδίων δημοσίων και ιδιωτικών έργων στο περιβάλλον (ΕΕ L 175, σ. 40), όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 2003/35 (στο εξής: οδηγία 85/337).

2 Η αίτηση αυτή υποβλήθηκε στο πλαίσιο διαφοράς μεταξύ, αφενός, του Gemeinde Altrip (Δήμου του Altrip), της εταιρίας αστικού δικαίου Gebrüder Hört GbR και του W. Schneider (στο εξής, από κοινού: αναιρεσείοντες της κύριας δίκης) και, αφετέρου, του Land Rheinland-Pfalz (ομόσπονδου κράτους της Ρηνανίας-Παλατινάτου), με αντικείμενο απόφαση για την έγκριση σχεδίου κατασκευής λεκάνης συγκρατήσεως της πλημμυρικής απορροής σε μια παλαιά ζώνη υπερχειλίσεως του Ρήνου, εκτάσεως πλέον των 320 εκταρίων.

Το νομικό πλαίσιο

Το διεθνές δίκαιο

3 Το άρθρο 9 της Συμβάσεως για την πρόσβαση σε πληροφορίες, τη συμμετοχή του κοινού στη λήψη αποφάσεων και την πρόσβαση στη δικαιοσύνη για περιβαλλοντικά θέματα, της 25ης Ιουνίου 1998, η οποία εγκρίθηκε εξ ονόματος της Ευρωπαϊκής Κοινότητας με την απόφαση 2005/370/ΕΚ του Συμβουλίου, της 17ης Φεβρουαρίου 2005 (ΕΕ L 124, σ. 1, στο εξής: σύμβαση του Aarhus), προβλέπει τα ακόλουθα:

«[...]

2. Κάθε μέρος, στο πλαίσιο της εθνικής του νομοθεσίας, εξασφαλίζει ότι το ενδιαφερόμενο κοινό:

α) το οποίο έχει επαρκές συμφέρον ή, εναλλακτικά,

β) το οποίο ισχυρίζεται προσβολή δικαιώματος, σε περίπτωση που η διοικητική δικονομία ενός μέρους το απαιτεί ως προϋπόθεση,

διαθέτει πρόσβαση σε διαδικασία επανεξέτασης ενώπιον δικαστηρίου ή/και άλλου ανεξάρτητου και αμερόληπτου φορέα που καθορίζεται διά νόμου, προκειμένου να προσβάλει την ουσιαστική και τυπική νομιμότητα οποιασδήποτε απόφασης, πράξης ή παράλειψης που υπόκειται στις διατάξεις του άρθρου 6 και, σε περίπτωση που προβλέπεται από το εθνικό δίκαιο και υπό την επιφύλαξη της παραγράφου 3, άλλων σχετικών διατάξεων της παρούσας Σύμβασης.

Τι είναι αυτό που συνιστά επαρκές συμφέρον και προσβολή δικαιώματος προσδιορίζεται σύμφωνα με τις απαιτήσεις του εθνικού δικαίου και σύμφωνα με τον στόχο να παρέχεται στο ενδιαφερόμενο κοινό ευρεία πρόσβαση στη δικαιοσύνη εντός του πεδίου εφαρμογής της παρούσας σύμβασης. Για τον σκοπό αυτόν, κρίνεται επαρκές για τον σκοπό του στοιχείου α', το συμφέρον οποιουδήποτε μη κυβερνητικού οργανισμού ο οποίος πληροί τις απαιτήσεις που αναφέρονται στο άρθρο 2 παράγραφος 5. Οι εν λόγω οργανισμοί θεωρείται επίσης ότι έχουν δικαιώματα που μπορούν να προσβληθούν για τον σκοπό του στοιχείου β'.

Οι διατάξεις της παρούσας παραγράφου δεν αποκλείουν τη δυνατότητα προκαταρκτικής διαδικασίας επανεξέτασης ενώπιον διοικητικής αρχής και δεν επηρεάζουν την απαίτηση να εξαντληθούν οι διαδικασίες διοικητικής επανεξέτασης πριν από την προσφυγή σε διαδικασίες δικαστικής επανεξέτασης, σε περίπτωση που υφίσταται η εν λόγω απαίτηση βάσει του εθνικού δικαίου.

3. Επιπλέον, και υπό την επιφύλαξη των διαδικασιών επανεξέτασης που αναφέρονται στις παραγράφους 1 και 2, κάθε μέρος εξασφαλίζει ότι, σε περίπτωση που πληροί τα τυχόν κριτήρια που καθορίζονται στο εθνικό του δίκαιο, το κοινό διαθέτει πρόσβαση σε διοικητικές ή δικαστικές διαδικασίες, προκειμένου να προσβάλει πράξεις και παραλείψεις από ιδιώτες και δημόσιες αρχές, οι οποίες συνιστούν παράβαση διατάξεων του εθνικού του δικαίου σχετικά με το περιβάλλον.

[...]»

Το δίκαιο της Ένωσης

Η οδηγία 2003/35

4 Το άρθρο 1 της οδηγίας 2003/35 έχει ως εξής:

«Στόχος της παρούσας οδηγίας είναι να συμβάλει στην εφαρμογή των υποχρεώσεων που προκύπτουν από τη σύμβαση του Aarhus, ιδίως με:

[...]

β) την ενίσχυση της συμμετοχής του κοινού και την πρόβλεψη διατάξεων σχετικά με την πρόσβαση στη δικαιοσύνη στα πλαίσια των οδηγιών [85/337] και 96/61/ΕΚ του Συμβουλίου.»

5 Το άρθρο 3, παράγραφος 7, της οδηγίας 2003/35 προβλέπει ότι προστίθεται στην οδηγία 85/337 το άρθρο 10α.

6 Κατά το άρθρο 6 της οδηγίας 2003/35:

«Τα κράτη μέλη θέτουν σε ισχύ τις αναγκαίες νομοθετικές, κανονιστικές και διοικητικές διατάξεις για να συμμορφωθούν με την παρούσα οδηγία το αργότερο μέχρι τις 25 Ιουνίου 2005. Ενημερώνουν αμέσως την Επιτροπή σχετικά.

[...]»

Η οδηγία 85/337

7 Το άρθρο 10α της οδηγίας 85/337 ορίζει τα κάτωθι:

«Τα κράτη μέλη διασφαλίζουν ότι, σύμφωνα με το εθνικό νομικό τους σύστημα, κάθε μέλος του ενδιαφερόμενου κοινού:

α) που έχει επαρκές συμφέρον ή, εναλλακτικά,

β) που υποστηρίζει ότι επέρχεται προσβολή δικαιώματος, εάν αυτό απαιτείται ως προϋπόθεση από το δικονομικό διοικητικό δίκαιο ενός κράτους μέλους,

έχει πρόσβαση σε μια διαδικασία εξέτασης ενώπιον δικαστηρίου ή άλλου ανεξάρτητου και αμερόληπτου οργάνου συσταθέντος νομοθετικώς, προκειμένου να αμφισβητήσει την ουσιαστική ή τη διαδικαστική νομιμότητα αποφάσεων, πράξεων ή παραλείψεων που εμπίπτουν στις διατάξεις της παρούσας οδηγίας περί συμμετοχής του κοινού.

Τα κράτη μέλη καθορίζουν σε ποια φάση είναι δυνατόν να προσβάλλονται αποφάσεις, πράξεις ή παραλείψεις.

Τα κράτη μέλη καθορίζουν τι αποτελεί επαρκές συμφέρον και τι προσβολή δικαιώματος, με σταθερό στόχο να παρέχεται στο ενδιαφερόμενο κοινό ευρεία πρόσβαση στη δικαιοσύνη [...]

[...]».

Το γερμανικό δίκαιο

Ο VwGO

8 Το άρθρο 61 του κώδικα διοικητικής δικονομίας (Verwaltungsgerichtsordnung, στο εξής: VwGO) έχει ως εξής:

«Ικανότητα δικαστικής παραστάσεως έχουν:

1. τα φυσικά και τα νομικά πρόσωπα,

2. οι ενώσεις, εφόσον έχουν ικανότητα δικαίου,

[...]».

Ο UVPG

9 Το άρθρο 2, παράγραφος 1, πρώτη περίοδος, του νόμου για την εκτίμηση των επιπτώσεων στο περιβάλλον (Gesetz über die Umweltverträglichkeitsprüfung, στο εξής: UVPG) προβλέπει τα ακόλουθα:

«Η εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα των διοικητικών διαδικασιών που καταλήγουν στην έκδοση αποφάσεως με την οποία επιτρέπεται η υλοποίηση σχεδίων.»

10 Το άρθρο 2, παράγραφος 3, του UVPG ορίζει ότι «[νοείται ως απόφαση] κατά την πρώτη περίοδο της παραγράφου 1, 1. […] η διάταξη περί εγκρίσεως του σχεδίου […]».

Ο UmwRG

11 Ο νόμος για τις συμπληρωματικές διατάξεις ως προς τα ένδικα βοηθήματα σε υποθέσεις που αφορούν το περιβάλλον σύμφωνα με την οδηγία 2003/35/ΕΚ (Gesetz über ergänzende Vorschriften zu Rechtsbehelfen in Umweltangelegenheiten nach der EG-Richtlinie 2003/35/EG, στο εξής: UmwRG) μεταφέρει το άρθρο 10α της οδηγίας 85/337 στη γερμανική έννομη τάξη.

12 Το άρθρο 1, παράγραφος 1, πρώτη περίοδος, του UmwRG ορίζει τα κάτωθι:

«Ο παρών νόμος εφαρμόζεται επί των ενδίκων βοηθημάτων που ασκούνται για να προσβληθούν

1. αποφάσεις κατά την έννοια του άρθρου 2, παράγραφος 3, του [UVPG], με τις οποίες επιτρέπεται η υλοποίηση σχεδίων σε περιπτώσεις όπου,

   a) βάσει του [UVPG],

[…]

απαιτείται η διενέργεια εκτιμήσεως των περιβαλλοντικών επιπτώσεων.»

13 Το άρθρο 4, παράγραφος 1, πρώτη περίοδος, του UmwRG προβλέπει ότι:

«Η ακύρωση αποφάσεως, κατά την έννοια του ανωτέρω άρθρου 1, παράγραφος 1, πρώτη περίοδος, σημείο 1, με την οποία επιτρέπεται η υλοποίηση σχεδίου μπορεί να ζητηθεί όταν δεν έχει διενεργηθεί

1. είτε η εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων

2. είτε ο κατά περίπτωση προκαταρκτικός έλεγχος της υποχρεώσεως διενέργειας τέτοιας εκτιμήσεως,

που απαιτείται κατ' εφαρμογήν των διατάξεων του [UVPG] […], και η παράλειψη αυτή δεν έχει θεραπευθεί σε μεταγενέστερο χρόνο.»

14 Το άρθρο 4, παράγραφος 3, του UmwRG έχει ως εξής:

«Οι ανωτέρω παράγραφοι 1 και 2 εφαρμόζονται κατ' αναλογία επί των ενδίκων βοηθημάτων στα οποία αναφέρεται το άρθρο 61, σημεία 1 και 2 του [VwGO].»

15 Το άρθρο 5, παράγραφος 1, του UmwRG περιέχει την ακόλουθη διάταξη:

«Ο παρών νόμος ισχύει για διαδικασίες κατά την έννοια του ανωτέρω άρθρου 1, παράγραφος 1, πρώτη περίοδος, οι οποίες έχουν κινηθεί ή θα έπρεπε να έχουν κινηθεί μετά τις 25 Ιουνίου 2005.»

Η διαφορά της κύριας δίκης και τα προδικαστικά ερωτήματα

16 Οι αναιρεσείοντες της κύριας δίκης, οι οποίοι θίγονται άπαντες από το επίδικο σχέδιο επειδή έχουν είτε την κυριότητα είτε την εκμετάλλευση γεωτεμαχίων που βρίσκονται εντός της εμβέλειας του σχεδιαζόμενου έργου, είχαν ασκήσει ενώπιον του Verwaltungsgericht (διοικητικού πρωτοδικείου) προσφυγή ακυρώσεως κατά της αποφάσεως της περιφερειακής αρχής να εγκρίνει σχέδιο κατασκευής του οικείου έργου. Προσέβαλαν την απόφαση αυτή με το επιχείρημα ότι η προηγηθείσα εκτίμηση

περιβαλλοντικών επιπτώσεων δεν υπήρξε επαρκής. Κατόπιν της απορρίψεως της προσφυγής τους, άσκησαν έφεση ενώπιον του Oberverwaltungsgericht Rheinland-Pfalz (διοικητικού εφετείου του ομόσπονδου κράτους της Ρηνανίας-Παλατινάτου).

17 Το εν λόγω δικαστήριο απέρριψε την έφεση κρίνοντας, πιο συγκεκριμένα, ότι οι αναιρεσείοντες της κύριας δίκης στερούνταν του δικαιώματος ασκήσεως προσφυγής, καθόσον δεν επιτρεπόταν, βάσει του άρθρου 5, παράγραφος 1, του UmwRG, να επικαλεστούν πλημμέλειες κατά την εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων, δεδομένου ότι η σχετική διοικητική διαδικασία είχε κινηθεί πριν από τις 25 Ιουνίου 2005. Εν πάση περιπτώσει, Oberverwaltungsgericht εξέφρασε αμφιβολίες ως προς το παραδεκτό της προσφυγής και για τον λόγο ότι το άρθρο 4, παράγραφος 3, του UmwRG προβλέπει τη δυνατότητα ασκήσεως ενδίκου βοηθήματος μόνο σε περίπτωση παραλείψεως της διενέργειας εκτιμήσεως των περιβαλλοντικών επιπτώσεων, οπότε δεν ισχύει όταν προβάλλονται απλώς και μόνον πλημμέλειες κατά τη διενέργεια της σχετικής εκτιμήσεως.

18 Κατόπιν τούτου, οι αναιρεσείοντες της κύριας δίκης άσκησαν αναίρεση ενώπιον του Bundesverwaltungsgericht (ομοσπονδιακού διοικητικού δικαστηρίου). Αυτό ερωτά αν η ερμηνεία του άρθρου 5, παράγραφος 1, του UmwRG υπό την έννοια ότι αποκλείεται η εφαρμογή του εν λόγω νόμου επί διοικητικής διαδικασίας που έχει κινηθεί πριν από τις 25 Ιουνίου 2005, ακόμη και αν η απόφαση με την οποία περατώθηκε η διαδικασία εκδόθηκε, όπως εν προκειμένω, μετά την ως άνω ημερομηνία, είναι σύμφωνη με την οδηγία 2003/35, μολονότι το άρθρο 6 της τελευταίας αναφέρεται στη συγκεκριμένη ημερομηνία απλώς και μόνο σε σχέση με την προθεσμία μεταφοράς των διατάξεών της στις εθνικές έννομες τάξεις.

19 Το αιτούν δικαστήριο ερωτά επίσης αν το άρθρο 4, παράγραφος 3, του UmwRG, το οποίο προβλέπει δικαίωμα ασκήσεως ενδίκου βοηθήματος μόνο για την περίπτωση όπου η διενέργεια εκτιμήσεως των περιβαλλοντικών επιπτώσεων παραλείφθηκε εντελώς, μεταφέρει ορθώς στο γερμανικό δίκαιο το άρθρο 10α της οδηγίας 85/337, το οποίο απαιτεί να εξασφαλίζεται η δυνατότητα προσβολής της νομιμότητας αποφάσεων που ενέχουν διαδικαστικές πλημμέλειες. Ερωτά, τέλος, αν εξακολουθεί να είναι συμβατή με το δίκαιο της Ένωσης η πάγια νομολογία των εθνικών δικαστηρίων σύμφωνα με την οποία συντρέχει περίπτωση προσβολής των δικαιωμάτων προσώπου που θίγεται από σχέδιο υποκείμενο σε εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων μόνον όταν υφίσταται αιτιώδης συνάφεια μεταξύ της οικείας διαδικαστικής πλημμέλειας και του τελικού αποτελέσματος της εγκρίσεως του σχεδίου που έχει δυσμενείς συνέπειες για τον ενδιαφερόμενο.

20 Υπό τις συνθήκες αυτές, το Bundesverwaltungsgericht αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

«1) Έχει το άρθρο 6, παράγραφος 1, της [οδηγίας 2003/35] την έννοια ότι τα κράτη μέλη έχουν την υποχρέωση να προβλέπουν την εφαρμογή των εθνικών διατάξεων περί μεταφοράς του άρθρου 10α της [οδηγίας 85/337] και στις διοικητικές διαδικασίες χορηγήσεως αδείας οι οποίες κινήθηκαν μεν πριν από τις 25 Ιουνίου 2005, αλλά περατώθηκαν, με την έκδοση εγκριτικής αποφάσεως, μετά το χρονικό αυτό σημείο;

2) Σε περίπτωση καταφατικής απάντησης στο πρώτο ερώτημα:

Έχει το άρθρο 10α της [οδηγίας 85/337] την έννοια ότι τα κράτη μέλη υποχρεούνται να ορίζουν ότι η εθνική διάταξη περί μεταφοράς του άρθρου 10α της [οδηγίας 85/337], η οποία αφορά τη δυνατότητα αμφισβητήσεως της τυπικής νομιμότητας ορισμένης αποφάσεως, εφαρμόζεται και στις περιπτώσεις στις οποίες έχει μεν διενεργηθεί εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων, πλην όμως η εκτίμηση αυτή βαρύνεται με σφάλματα;

3) Σε περίπτωση καταφατικής απάντησης στο δεύτερο ερώτημα:

Στις περιπτώσεις στις οποίες το διοικητικό δικονομικό δίκαιο κράτους μέλους, σε αντιστοιχία προς το άρθρο 10α, παράγραφος 1, στοιχείο β', της [οδηγίας 85/337], καθιερώνει την αρχή ότι η πρόσβαση των μελών του ενδιαφερομένου κοινού στην οικεία διαδικασία δικαστικού ελέγχου εξαρτάται από την προβολή λόγου στηριζόμενου στην προσβολή ορισμένου δικαιώματος, έχει το άρθρο 10α της [οδηγίας 85/337] την έννοια ότι

α) η δικαστική αμφισβήτηση της τυπικής νομιμότητας αποφάσεων για τις οποίες ισχύουν οι σχετικές με τη συμμετοχή του κοινού διατάξεις της ως άνω οδηγίας, μπορεί να τελεσφορήσει, με συνέπεια την ακύρωση της προσβαλλομένης αποφάσεως, μόνον εφόσον, υπό τις συνθήκες της συγκεκριμένης περιπτώσεως, η απόφαση, εάν δεν βαρυνόταν με το επίμαχο τυπικό σφάλμα, θα μπορούσε πράγματι να έχει διαφορετικό περιεχόμενο και, επιπλέον, εφόσον το εν λόγω τυπικό σφάλμα είχε ως συνέπεια να θιγεί ορισμένο έννομο αγαθό που παρέχουν στον προσφεύγοντα οι διατάξεις του ουσιαστικού δικαίου, ή

β) στο πλαίσιο της δικαστικής αμφισβητήσεως της τυπικής νομιμότητας, τα τυπικά σφάλματα των αποφάσεων για τις οποίες ισχύουν οι σχετικές με τη συμμετοχή του κοινού διατάξεις της οδηγίας πρέπει να μπορούν να συνεκτιμώνται σε ευρύτερο πλαίσιο;

Σε περίπτωση που στο [ως άνω] ερώτημα δοθεί απάντηση υπό την έννοια όσων εκτίθενται στο σημείο β':

Ποιες ουσιαστικές προϋποθέσεις πρέπει να ισχύουν ως προς τα τυπικά σφάλματα προκειμένου να μπορούν αυτά να λαμβάνονται υπόψη υπέρ ενός προσφεύγοντος στο πλαίσιο της δικαστικής αμφισβητήσεως της τυπικής νομιμότητας ορισμένης αποφάσεως;»

Επί των προδικαστικών ερωτημάτων

Επί του πρώτου ερωτήματος

21 Με το πρώτο ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ζητεί κατ' ουσία να διευκρινιστεί αν η οδηγία 2003/35, με την οποία προστέθηκε στην οδηγία 85/337 το άρθρο 10α, έχει την έννοια, στο μέτρο που προέβλεπε ότι τα κράτη μέλη όφειλαν να την μεταφέρουν στις έννομες τάξεις τους το αργότερο έως τις 25 Ιουνίου 2005, ότι οι εκδοθείσες προς μεταφορά της τελευταίας αυτής διατάξεως εθνικές ρυθμίσεις θα έπρεπε να εφαρμόζονται και επί των διοικητικών διαδικασιών αδειοδοτήσεως οι οποίες είχαν κινηθεί πριν από τις 25 Ιουνίου 2005, εφόσον αυτές κατέληξαν στη χορήγηση αδείας μετά την ως άνω ημερομηνία.

22 Υπενθυμίζεται ότι, κατ' αρχήν, ένας νέος κανόνας δικαίου έχει εφαρμογή από της ενάρξεως ισχύος της πράξεως με την οποία θεσπίζεται. Μολονότι δεν ισχύει επί των εννόμων καταστάσεων οι οποίες γεννήθηκαν και διαμορφώθηκαν οριστικώς υπό το κράτος του προγενέστερου νόμου, εφαρμόζεται πάντως στα μελλοντικά τους αποτελέσματα, καθώς και στις νέες έννομες καταστάσεις (βλ., υπ' αυτή την έννοια, απόφαση της 6ης Ιουλίου 2010, C-428/08, Monsanto Technology, Συλλογή 2010, σ. I-6765, σκέψη 66). Το αντίθετο ισχύει, υπό την επιφύλαξη της αρχής της μη αναδρομικότητας των νομικών πράξεων, μόνο σε περίπτωση που ο νέος αυτός κανόνας συνοδεύεται από ειδικές διατάξεις οι οποίες καθορίζουν συγκεκριμένα τις προϋποθέσεις διαχρονικής του εφαρμογής (απόφαση της 16ης Δεκεμβρίου 2010, C-266/09, Stichting Natuur en Milieu κ.λπ., Συλλογή 2010, σ. I-13119, σκέψη 32).

23 Η οδηγία 2003/35 δεν περιέχει κάποια ειδική διάταξη όσον αφορά τις προϋποθέσεις διαχρονικής εφαρμογής του νέου άρθρου 10α της οδηγίας 85/337.

24 Υπενθυμίζεται επίσης ότι, βάσει του άρθρου 6 της οδηγίας 2003/35, τα κράτη μέλη όφειλαν να θέσουν σε ισχύ τις αναγκαίες νομοθετικές, κανονιστικές και διοικητικές διατάξεις προκειμένου να συμμορφωθούν προς την οδηγία αυτή το αργότερο έως τις 25 Ιουνίου 2005. Μεταξύ των διατάξεων της οδηγίας 85/337 που έπρεπε να μεταφερθούν στις εσωτερικές έννομες τάξεις μέχρι την ως άνω ημερομηνία καταλέγεται και το άρθρο 10α, με το οποίο διευρύνθηκε η έννομη προστασία ώστε να έχει κάθε μέλος του ενδιαφερόμενου κοινού το δικαίωμα προσβολής των αποφάσεων, των πράξεων ή των παραλείψεων που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της εν λόγω οδηγίας, η οποία αφορά την εκτίμηση των επιπτώσεων ορισμένων δημοσίων και ιδιωτικών έργων στο περιβάλλον.

25 Το Δικαστήριο έχει ήδη αποφανθεί ότι η αρχή σύμφωνα με την οποία πρέπει να διενεργείται εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων για κάθε σχέδιο που ενδέχεται να έχει σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον δεν ισχύει στις περιπτώσεις όπου η επίσημη υποβολή της αιτήσεως για τη χορήγηση αδείας ως προς συγκεκριμένο σχέδιο υποβλήθηκε έχει γίνει πριν από την εκπνοή της προθεσμίας μεταφοράς της οδηγίας 85/337 (αποφάσεις της 11ης Αυγούστου 1995, C-431/92, Επιτροπή κατά Γερμανίας, Συλλογή 1995, σ. I-2189, σκέψεις 29 και 32, της 18ης Ιουνίου 1998, C-81/96, Gedeputeerde Staten van Noord-Holland, Συλλογή 1998, σ. I-3923, σκέψη 23, και της 15ης Ιανουαρίου 2013, C-416/10, Križan κ.λπ., σκέψη 94).

26 Πράγματι, η οδηγία αυτή αφορά, σε μεγάλο βαθμό, σχέδια ευρείας κλίμακας, για την υλοποίηση των οποίων απαιτείται συχνότατα μακρό χρονικό διάστημα. Ως εκ τούτου, δεν θα ήταν σκόπιμο διαδικασίες, οι οποίες είναι ήδη περίπλοκες σε εθνικό επίπεδο, να επιβαρυνθούν και να επιβραδυνθούν περαιτέρω λόγω των ειδικών απαιτήσεων που θέτει η εν λόγω οδηγία, ούτε να θιγούν κατ' αυτόν τον τρόπο ήδη διαμορφωθείσες καταστάσεις (προαναφερθείσες αποφάσεις Gedeputeerde Staten van Noord-Holland, σκέψη 24, και Križan κ.λπ., σκέψη 95).

27 Εντούτοις, οι νέες απαιτήσεις που απορρέουν από το άρθρο 10α της ίδιας οδηγίας δεν μπορούν να θεωρηθούν ότι επιβαρύνουν και επιβραδύνουν, καθαυτές, τις διοικητικές διαδικασίες όπως η ίδια η υποχρέωση διενέργειας εκτιμήσεως περιβαλλοντικών επιπτώσεων για τα σχέδια. Συγκεκριμένα, όπως επισήμανε ο γενικός εισαγγελέας με το σημείο 59 των προτάσεών του, η επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης εθνική ρύθμιση δεν θέτει τέτοιου είδους απαιτήσεις, αλλά αποσκοπεί στη βελτίωση της προσβάσεως σε ένδικα βοηθήματα. Επιπλέον, καίτοι η διεύρυνση της έννομης προστασίας, με την αναγνώριση σε κάθε μέλος του ενδιαφερόμενου κοινού του δικαιώματός ασκήσεως των ως άνω ενδίκων βοηθημάτων κατά πράξεων ή παραλείψεων οι οποίες σχετίζονται με παρόμοια σχέδια, σημαίνει μεγαλύτερο κίνδυνο εμπλοκής σε δικαστικές διαδικασίες, η αύξηση ενός υφιστάμενου κινδύνου δεν πρέπει, πάντως, να θεωρηθεί ότι θίγει μια ήδη διαμορφωθείσα κατάσταση.

28 Μολονότι δεν μπορεί να αποκλειστεί το ενδεχόμενο η διεύρυνση αυτή να συνεπάγεται παρ' όλα αυτά, στην πράξη, καθυστερήσεις στην υλοποίηση των οικείων σχεδίων, μια τέτοια αρνητική συνέπεια συνιστά άμεση απόρροια του ελέγχου της νομιμότητας των αποφάσεων, των πράξεων και των παραλείψεων που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής των διατάξεων της οδηγίας 85/337, ενός ελέγχου στον οποίον ο νομοθέτης της Ένωσης θέλησε, σύμφωνα με τους σκοπούς της Συμβάσεως του Aarhus, να καταστήσει συμμετόχους τα μέλη του ενδιαφερομένου κοινού που έχουν επαρκές έννομο συμφέρον ή προβάλλουν προσβολή δικαιώματός τους, προκειμένου να συνεισφέρουν και αυτά στη διατήρηση, την προάσπιση και την αναβάθμιση του περιβάλλοντος, καθώς και στην προστασία της ανθρώπινης υγείας.

29 Λαμβανομένων υπόψη των συγκεκριμένων σκοπών, η προαναφερθείσα αμέσως ανωτέρω αρνητική συνέπεια δεν είναι δυνατό να δικαιολογήσει τη μη εφαρμογή των διατάξεων του άρθρου 10α, που προστέθηκε με την οδηγία 2003/35, επί καταστάσεων οι οποίες βρίσκονταν σε εξέλιξη κατά την ημερομηνία λήξεως της προθεσμίας μεταφοράς της, στις περιπτώσεις όπου η σχετική άδεια χορηγήθηκε μετά την εν λόγω ημερομηνία.

30 Ως εκ τούτου, τα κράτη μέλη έχουν μεν, δυνάμει της διαδικαστικής τους αυτονομίας και υπό την επιφύλαξη της τηρήσεως των αρχών της ισοδυναμίας και της αποτελεσματικότητας, κάποιο περιθώριο ευελιξίας κατά την εφαρμογή του άρθρου 10α της οδηγίας 85/337 (απόφαση της 16ης Φεβρουαρίου 2012, C-182/10, Solvay κ.λπ., σκέψη 47), πλην όμως δεν επιτρέπεται να περιορίσουν την εφαρμογή του αυτή μόνο στις διοικητικές διαδικασίες αδειοδοτήσεως οι οποίες κινήθηκαν μετά τις 25 Ιουνίου 2005.

31 Κατόπιν των ανωτέρω σκέψεων, στο πρώτο ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι η οδηγία 2003/35, με την οποία προστέθηκε στην οδηγία 85/337 το άρθρο 10α, έχει την έννοια, στο μέτρο που προέβλεπε ότι τα κράτη μέλη όφειλαν να την μεταφέρουν στις έννομες τάξεις τους το αργότερο έως τις 25 Ιουνίου 2005, ότι οι εκδοθείσες προς μεταφορά της τελευταίας αυτής διατάξεως εθνικές ρυθμίσεις θα έπρεπε να εφαρμόζονται και επί των διοικητικών διαδικασιών αδειοδοτήσεως οι οποίες είχαν κινηθεί πριν από τις 25 Ιουνίου 2005, εφόσον αυτές κατέληξαν στη χορήγηση αδείας μετά την ως άνω ημερομηνία.

Επί του δεύτερου ερωτήματος

32 Λαμβανομένης υπόψη της απαντήσεως που δόθηκε στο πρώτο ερώτημα, επιβάλλεται η εξέταση και του δεύτερου ερωτήματος, με το οποίο το αιτούν δικαστήριο ζητεί κατ' ουσία να διευκρινιστεί αν το άρθρο 10α της οδηγίας 85/337 έχει την έννοια ότι δεν επιτρέπει στα κράτη μέλη να περιορίζουν το πεδίο εφαρμογής των εθνικών τους διατάξεων για τη μεταφορά του συγκεκριμένου άρθρου στην εσωτερική τους έννομη τάξη, ώστε αυτό να καλύπτει μόνον τις περιπτώσεις όπου η νομιμότητα αποφάσεως προσβάλλεται λόγω παραλείψεως της διενέργειας εκτιμήσεως περιβαλλοντικών επιπτώσεων, και όχι την περίπτωση όπου πραγματοποιήθηκε μεν τέτοια εκτίμηση, πλην όμως ενέχει πλημμέλειες.

Επί του παραδεκτού του δεύτερου ερωτήματος

33 Η Ιρλανδία υποστηρίζει ότι το ερώτημα αυτό είναι απαράδεκτο λόγω του υποθετικού χαρακτήρα του ζητήματος που θέτει, εφόσον το αιτούν δικαστήριο έχει παραλείψει να προσδιορίσει ποιες ακριβώς πλημμέλειες ενείχε εν προκειμένω η διαδικασία εκτιμήσεως των περιβαλλοντικών επιπτώσεων.

34 Εντούτοις, όπως παρατήρησε ο γενικός εισαγγελέας στο σημείο 45 των προτάσεών του, η επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης εθνική ρύθμιση αποκλείει, κατά το αιτούν δικαστήριο, εντελώς το δικαίωμα ασκήσεως προσφυγής ακυρώσεως κατά αποφάσεως η οποία εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 85/337, ανεξαρτήτως της διαδικαστικής πλημμέλειας που προβάλλεται, εφόσον έχει προηγηθεί η διενέργεια εκτιμήσεως των περιβαλλοντικών επιπτώσεων. Το αιτούν δικαστήριο σημειώνει μάλιστα ότι, αν κατ' ορθή ερμηνεία του άρθρου 10α της οδηγίας 85/337 διαδικαστικές πλημμέλειες μπορούν να ελέγχονται στο πλαίσιο της εφαρμογής της οδηγίας αυτής, τότε το ίδιο θα έπρεπε να αναιρέσει την απόφαση του εφετείου και να του αναπέμψει την υπόθεση προς επανεξέταση, δεδομένου ότι, κατά τους αναιρεσείοντες της κύριας δίκης, η σχετική διοικητική διαδικασία ενέχει τέτοιες ακριβώς πλημμέλειες.

35 Διαπιστώνεται λοιπόν ότι η απάντηση στο δεύτερο ερώτημα είναι χρήσιμη για την επίλυση της διαφοράς ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου και, κατά συνέπεια, το ερώτημα αυτό κρίνεται παραδεκτό.

Επί της ουσίας

36 Το άρθρο 10α, πρώτο εδάφιο, της οδηγίας 85/337, προβλέποντας ότι οι αποφάσεις, πράξεις ή παραλείψεις κατά την έννοια του εν λόγω άρθρου πρέπει να μπορούν να προσβληθούν δικαστικώς προκειμένου να αμφισβητηθεί η ουσιαστική ή η τυπική τους νομιμότητα, επ' ουδενί περιορίζει τους

λόγους που επιτρέπεται να προβληθούν προς στήριξη του σχετικού ενδίκου βοηθήματος (απόφαση της 12ης Μαΐου 2011, C-115/09, Bund für Umwelt und Naturschutz Deutschland, Landesverband Nordrhein-Westfalen, Συλλογή 2011, σ. I-3673, σκέψη 37).

37 Δεν πρέπει επομένως να περιορίζεται το πεδίο εφαρμογής των εθνικών ρυθμίσεων για τη μεταφορά της ως άνω διατάξεως μόνο στις περιπτώσεις στις οποίες η αμφισβήτηση της νομιμότητας στηρίζεται αποκλειστικώς σε λόγο ακυρώσεως σχετικό με παράλειψη της διενέργειας εκτιμήσεως των περιβαλλοντικών επιπτώσεων. Τυχόν αποκλεισμός από το πεδίο τους εφαρμογής των περιπτώσεων στις οποίες η εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων, καίτοι πραγματοποιήθηκε, ενέχει πλημμέλειες, και μάλιστα ακόμη και σοβαρές, θα στερούσε από τις διατάξεις της οδηγίας 85/337 σχετικά με τη συμμετοχή του κοινού το ουσιαστικότερο περιεχόμενο της πρακτικής τους αποτελεσματικότητας. Ο αποκλεισμός αυτός θα ήταν, συνεπώς, αντίθετος προς τον σκοπό της εξασφαλίσεως ευρείας προσβάσεως στα δικαιοδοτικά όργανα, στον οποίο αναφέρεται το άρθρο 10α της εν λόγω οδηγίας.

38 Υπό τις συνθήκες αυτές, στο δεύτερο ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 10α της οδηγίας 85/337 έχει την έννοια ότι δεν επιτρέπει στα κράτη μέλη να περιορίζουν το πεδίο εφαρμογής των εθνικών τους διατάξεων για τη μεταφορά του συγκεκριμένου άρθρου στην εσωτερική τους έννομη τάξη, ώστε αυτό να καλύπτει μόνον τις περιπτώσεις όπου η νομιμότητα αποφάσεως προσβάλλεται λόγω παραλείψεως της διενέργειας εκτιμήσεως περιβαλλοντικών επιπτώσεων, και όχι την περίπτωση όπου πραγματοποιήθηκε μεν τέτοια εκτίμηση, πλην όμως ενέχει πλημμέλειες.

Επί του τρίτου ερωτήματος

39 Λαμβανομένης υπόψη της απαντήσεως που δόθηκε στο δεύτερο ερώτημα, επιβάλλεται η εξέταση και του τρίτου ερωτήματος, με το οποίο το αιτούν δικαστήριο ζητεί κατ' ουσία να διευκρινιστεί αν το άρθρο 10α της οδηγίας 85/337 έχει την έννοια ότι αντιβαίνει σε αυτό νομολογία των εθνικών δικαστηρίων η οποία εξαρτά το παραδεκτό των σχετικών ενδίκων βοηθημάτων από τη συνδρομή σωρευτικών προϋποθέσεων, καθόσον απαιτείται από τον ενδιαφερόμενο, προκειμένου να γίνει δεκτό ότι προσβλήθηκε δικαίωμά του κατά την έννοια του ως άνω άρθρου, να αποδείξει, αφενός, ότι η δικαστική πλημμέλεια την οποία επικαλείται είναι τέτοια που, υπό τις περιστάσεις της συγκεκριμένης υποθέσεως, δεν αποκλείεται το ενδεχόμενο να εκδιδόταν απόφαση διαφορετική από την προσβαλλόμενη αν δεν είχε υπάρξει η εν λόγω πλημμέλεια και, αφετέρου, ότι θίγεται εξ αυτού του λόγου μια ουσιαστική έννομη κατάσταση.

Επί του παραδεκτού του τρίτου ερωτήματος

40 Για τον ίδιο λόγο που εκτέθηκε στην ανωτέρω σκέψη 33 της παρούσας αποφάσεως, η Ιρλανδία υποστηρίζει ότι το τρίτο ερώτημα έχει υποθετικό χαρακτήρα και είναι, ως εκ τούτου, απαράδεκτο.

41 Εντούτοις, από τις εξηγήσεις που παρέσχε το Bundesverwaltungsgericht προκύπτει ότι αυτό οφείλει να κρίνει κατά τρόπο δεσμευτικό για το εφετείο, προτού του αναπέμψει την υπόθεση, αν το τελευταίο πρέπει να εφαρμόσει τις προϋποθέσεις του παραδεκτού για τις οποίες γίνεται λόγος στο τρίτο ερώτημα. Επομένως, η απάντηση η οποία ζητείται από το Δικαστήριο είναι χρήσιμη, από τη στιγμή που έχει σημασία για την έκβαση της διαφοράς ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου.

Επί της ουσίας

42 Πριν δοθεί απάντηση στο ερώτημα αν τα σωρευτικά κριτήρια τα οποία εφαρμόζονται από τα εθνικά δικαστήρια ως προς το παραδεκτό των ενδίκων βοηθημάτων είναι σύμφωνα και με τις νέες απαιτήσεις που απορρέουν από το άρθρο 10α της οδηγίας 85/337, πρέπει να υπομνησθεί ότι η εν λόγω διάταξη αναφέρεται, σε σχέση με τις προϋποθέσεις του παραδεκτού, σε δύο περιπτώσεις, ορίζοντας ότι το παραδεκτό ενδίκου βοηθήματος μπορεί να εξαρτάται από την ύπαρξη είτε

«επαρκούς εννόμου συμφέροντος» είτε «προσβολής δικαιώματος» την οποία επικαλείται ο ενδιαφερόμενος, αναλόγως του ποια από τις αυτές προϋποθέσεις προβλέπει η εθνική νομοθεσία (βλ., σχετικώς, προαναφερθείσα απόφαση Bund für Umwelt und Naturschutz Deutschland, Landesverband Nordrhein-Westfalen, σκέψη 38).

43 Το άρθρο 10α, τρίτο εδάφιο, πρώτη περίοδος, της οδηγίας 85/337 διευκρινίζει ακολούθως ότι τα κράτη μέλη υποχρεούνται να καθορίσουν τι συνιστά προσβολή δικαιώματος, σε συμφωνία με τον σκοπό της εξασφαλίσεως ευρείας προσβάσεως στη δικαιοσύνη υπέρ του ενδιαφερόμενου κοινού (προαναφερθείσα απόφαση Bund für Umwelt und Naturschutz Deutschland, Landesverband Nordrhein-Westfalen, σκέψη 39).

44 Υπό το πρίσμα, λοιπόν, του συγκεκριμένου σκοπού πρέπει να εξεταστεί αν είναι συμβατά με το δίκαιο της Ένωσης τα κριτήρια που, κατά το αιτούν δικαστήριο, είναι αποφασιστικής σημασίας, βάσει του εθνικού του δικαίου, ως προς το ζήτημα κατά πόσον συντρέχει η προσβολή δικαιώματος η οποία απαιτείται ως προϋπόθεση του παραδεκτού των ενδίκων βοηθημάτων.

45 Όταν, ελλείψει σχετικών κανόνων στο δίκαιο της Ένωσης, απόκειται σε κάθε κράτος μέλος να ρυθμίσει, στην εσωτερική του έννομη τάξη, τις δικονομικές λεπτομέρειες των ενδίκων βοηθημάτων που αποσκοπούν στην κατοχύρωση της προστασίας των δικαιωμάτων τα οποία αντλούν οι πολίτες από το δίκαιο της Ένωσης, οι οικείοι κανόνες, όπως υπενθυμίστηκε με τη σκέψη 30 της παρούσας αποφάσεως, δεν πρέπει, αφενός, σύμφωνα με την αρχή της ισοδυναμίας, να είναι λιγότερο ευνοϊκοί από εκείνους που ισχύουν για παρόμοια ένδικα βοηθήματα του εθνικού δικαίου και, αφετέρου, σύμφωνα με την αρχή της αποτελεσματικότητας, να καθιστούν πρακτικώς αδύνατη ή εξαιρετικώς δυσχερή την άσκηση των δικαιωμάτων τα οποία παρέχει η έννομη τάξη της Ένωσης (προαναφερθείσα απόφαση Bund für Umwelt und Naturschutz Deutschland, Landesverband Nordrhein-Westfalen, σκέψη 43).

46 Επομένως, ναι μεν απόκειται στα κράτη μέλη να ορίσουν, σε περιπτώσεις εθνικών νομικών συστημάτων όπως το επίμαχο στην υπόθεση της κύριας δίκης, ποια είναι τα δικαιώματα των οποίων η προσβολή δικαιολογεί την άσκηση προσφυγής για περιβαλλοντικά ζητήματα, εντός των ορίων του άρθρου 10α της οδηγίας 85/337, όμως τα κριτήρια που θα καθορίσουν σε αυτό το πλαίσιο δεν επιτρέπεται να καθιστούν πρακτικώς αδύνατη ή εξαιρετικώς δυσχερή την άσκηση των δικαιωμάτων που απορρέουν από την εν λόγω οδηγία, η οποία έχει ως σκοπό να παράσχει στο ενδιαφερόμενο κοινό ευρεία πρόσβαση στη δικαιοσύνη, προκειμένου αυτό να συνεισφέρει στη διατήρηση, την προάσπιση και την αναβάθμιση του περιβάλλοντος, καθώς και στην προστασία της ανθρώπινης υγείας.

47 Εν προκειμένω όσον αφορά, πρώτον, το κριτήριο της αιτιώδους συνάφειας που πρέπει να υφίσταται μεταξύ της προβαλλόμενης διαδικαστικής πλημμέλειας και του περιεχομένου της προσβαλλόμενης τελικής αποφάσεως (στο εξής: κριτήριο της αιτιώδους συνάφειας), επισημαίνεται ότι ο νομοθέτης της Ένωσης, απαιτώντας από τα κράτη μέλη να μεριμνήσουν ώστε τα μέλη του ενδιαφερόμενου κοινού να έχουν τη δυνατότητα να προσβάλλουν δικαστικώς την ουσιαστική ή την τυπική νομιμότητα των αποφάσεων, των πράξεων και των παραλείψεων οι οποίες εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής των διατάξεων της οδηγίας 85/337, επ' ουδενί περιόρισε, όπως υπενθυμίστηκε με την ανωτέρω σκέψη 36 της παρούσας αποφάσεως, τους λόγους που επιτρέπεται να προβληθούν προς στήριξη του σχετικού ενδίκου βοηθήματος. Εν πάση περιπτώσει, δεν θέλησε να εξαρτήσει τη δυνατότητα επικλήσεως διαδικαστικής πλημμέλειας από την προϋπόθεση ότι η προβαλλόμενη πλημμέλεια πρέπει να έχει επηρεάσει το περιεχόμενο της προσβαλλόμενης τελικής αποφάσεως.

48 Επιπλέον, δεδομένου ότι σκοπός της ως άνω οδηγίας είναι μεταξύ άλλων να θέσει δικονομικές εγγυήσεις ιδίως προς εξασφάλιση της πληρέστερης ενημερώσεως και συμμετοχής του κοινού στο πλαίσιο της εκτιμήσεως των περιβαλλοντικών επιπτώσεων δημοσίων και ιδιωτικών έργων που ενδέχεται να έχουν σημαντικό αντίκτυπο στο περιβάλλον, πρέπει να αποδοθεί ιδιαίτερη σημασία στον έλεγχο της τηρήσεως των σχετικών δικονομικών κανόνων. Όπως, λοιπόν, επιτάσσει ο σκοπός της εξασφαλίσεως της ευρύτερης δυνατής προσβάσεως του ενδιαφερόμενου κοινού στη δικαιοσύνη,

πρέπει να παρέχεται, κατ' αρχήν, στο κοινό αυτό η δυνατότητα να επικαλείται οποιαδήποτε διαδικαστική πλημμέλεια προς στήριξη των ενδίκων βοηθημάτων που ασκούνται στο πλαίσιο της αμφισβητήσεως της νομιμότητας των αποφάσεων στις οποίες αναφέρεται η εν λόγω οδηγία.

49 Εντούτοις, πρέπει να γίνει δεκτό ότι δεν είναι κάθε διαδικαστική πλημμέλεια κατ' ανάγκην ικανή να επηρεάσει το περιεχόμενο μιας τέτοιας αποφάσεως, οπότε, σε περίπτωση που στερείται συνεπειών ως προς την ουσιαστική έκβαση της διαδικασίας, η οικεία πλημμέλεια δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι πλήττει τα δικαιώματα του προσώπου το οποίο την επικαλείται. Στην περίπτωση αυτή, ο επιδιωκόμενος με την οδηγία 85/337 σκοπός της ευρύτερης δυνατής προσβάσεως του ενδιαφερόμενου κοινού στη δικαιοσύνη μάλλον δεν θα θιγόταν αν το εθνικό δίκαιο κράτους μέλους προέβλεπε ότι, όταν προβάλλεται τέτοιου είδους διαδικαστική πλημμέλεια προς στήριξη ενδίκου βοηθήματος, δεν πρέπει να θεωρηθεί ότι προσβλήθηκαν τα δικαιώματα του προσώπου που το άσκησε και, ως εκ τούτου, είναι αδύνατο να προσβληθεί παραδεκτώς η σχετική απόφαση.

50 Υπενθυμίζεται συναφώς ότι το άρθρο 10α της οδηγίας 85/337 καταλείπει στα κράτη μέλη σημαντικό περιθώριο διακριτικής ευχέρειας όσον αφορά τον ορισμό της έννοιας της προσβολής δικαιώματος (βλ., επ' αυτού, προαναφερθείσα απόφαση Bund für Umwelt und Naturschutz Deutschland, Landesverband Nordrhein-Westfalen, σκέψη 55).

51 Υπό τις συνθήκες αυτές, θα μπορούσε να γίνει δεκτό ότι επιτρέπεται να μην αναγνωρίζει το εθνικό δίκαιο την ύπαρξη προσβολής δικαιώματος κατά την έννοια του άρθρου 10α, στοιχείο β', της οδηγίας 85/337 στις περιπτώσεις όπου διαπιστώνεται ότι, υπό τις περιστάσεις της συγκεκριμένης υποθέσεως, δεν αποκλείεται η προσβαλλόμενη απόφαση να ήταν ίδια ακόμη και χωρίς την προβαλλόμενη διαδικαστική πλημμέλεια.

52 Πάντως, κατά το εφαρμοστέο στην υπόθεση της κύριας δίκης εθνικό δίκαιο, απόκειται γενικώς στον ενδιαφερόμενο, προκειμένου να γίνει δεκτό ότι προσβλήθηκε δικαίωμά του, να αποδείξει ότι, βάσει των περιστάσεων της συγκεκριμένης υποθέσεως, θα μπορούσε να έχει εκδοθεί διαφορετική απόφαση αν δεν υπήρχε η προβαλλόμενη διαδικαστική πλημμέλεια. Το γεγονός όμως ότι, κατ' αυτόν τον τρόπο, φέρει ο ενδιαφερόμενος το βάρος αποδείξεως ως προς τη συνδρομή του κριτηρίου της αιτιώδους συνάφειας μπορεί να καταστήσει εξαιρετικώς δυσχερή την άσκηση των δικαιωμάτων που του παρέχει η οδηγία 85/337, λαμβανομένων ιδίως υπόψη της πολυπλοκότητας των οικείων διαδικασιών και της τεχνικής φύσεως της εκτιμήσεως των περιβαλλοντικών επιπτώσεων.

53 Επομένως, βάσει των νέων απαιτήσεων που απορρέουν από το άρθρο 10α της ως άνω οδηγίας, πρέπει να γίνει δεκτό ότι το ενδεχόμενο να υπάρχει προσβολή δικαιώματος μπορεί να αποκλειστεί μόνον αν, υπό το πρίσμα του κριτηρίου της αιτιώδους συνάφειας, το οικείο δικαστήριο ή δικαιοδοτικό όργανο κατά την έννοια της εν λόγω διατάξεως είναι σε θέση, χωρίς ο ενδιαφερόμενος να φέρει επ' ουδενί το σχετικό βάρος αποδείξεως, να καταλήξει, λαμβάνοντας υπόψη τυχόν αποδεικτικά στοιχεία προσκομισθέντα από τον κύριο του έργου ή από τις αρμόδιες αρχές, και γενικότερα το σύνολο των στοιχείων του φακέλου που έχει υποβληθεί ενώπιόν του, στο συμπέρασμα ότι η προσβαλλόμενη απόφαση θα ήταν η ίδια ακόμη και χωρίς τη διαδικαστική πλημμέλεια την οποία επικαλείται ο ενδιαφερόμενος.

54 Στο πλαίσιο της εκτιμήσεως αυτής, απόκειται στο οικείο δικαστήριο ή δικαιοδοτικό όργανο να λάβει υπόψη ιδίως τη σοβαρότητα της προβαλλόμενης διαδικαστικής πλημμέλειας και να ελέγξει πιο συγκεκριμένα αν, λόγω αυτής, το ενδιαφερόμενο κοινό στερήθηκε κάποια εκ των εγγυήσεων οι οποίες έχουν θεσπιστεί, σύμφωνα με τους σκοπούς της οδηγίας 85/337, προκειμένου να καταστήσουν δυνατή την πρόσβασή του στις πληροφορίες και τη συμμετοχή του στη διαδικασία λήψεως αποφάσεων.

55 Όσον αφορά, δεύτερον, το κριτήριο ότι πρέπει να θίγεται ουσιαστική έννομη κατάσταση του ενδιαφερομένου, επιβάλλεται η διαπίστωση, αφενός, ότι το αιτούν δικαστήριο ουδεμία διευκρίνιση παρέσχε ως προς το πώς αυτή στοιχειοθετείται και, αφετέρου, ότι το Δικαστήριο είναι αδύνατο να συναγάγει από τη διάταξη περί παραπομπής αν η εξέταση του συγκεκριμένου κριτηρίου θα μπορούσε να είναι χρήσιμη για την επίλυση της διαφοράς της κύριας δίκης.

56 Υπό τις συνθήκες αυτές, δεν ενδείκνυται, ως έχουν τα πράγματα, να αποφανθεί το Δικαστήριο επί του ζητήματος αν το συγκεκριμένο κριτήριο αντιβαίνει στο δίκαιο της Ένωσης.

57 Κατά συνέπεια, στο τρίτο ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 10α, στοιχείο β′, της οδηγίας 85/337 έχει την έννοια ότι δεν αντιβαίνει σε αυτό νομολογία των εθνικών δικαστηρίων σύμφωνα με την οποία δεν αναγνωρίζεται η ύπαρξη προσβολής δικαιώματος κατά την έννοια του εν λόγω άρθρου, σε περίπτωση που διαπιστώνεται ότι, υπό τις περιστάσεις της συγκεκριμένης υποθέσεως, δεν αποκλείεται η προσβαλλόμενη απόφαση να ήταν ίδια ακόμη και χωρίς τη διαδικαστική πλημμέλεια την οποία επικαλείται ο ενδιαφερόμενος. Απαραίτητη όμως προϋπόθεση είναι, αφενός, να μη φέρει με κανέναν τρόπο ο ενδιαφερόμενος το σχετικό βάρος αποδείξεως στη διαδικασία ενώπιον του δικαστηρίου ή του δικαιοδοτικού οργάνου που έχει επιληφθεί του οικείου ενδίκου βοηθήματος και, αφετέρου, το εν λόγω δικαστήριο ή δικαιοδοτικό όργανο να εκδίδει την απόφασή του λαμβάνοντας υπόψη τυχόν αποδεικτικά στοιχεία προσκομισθέντα από τον κύριο του έργου ή από τις αρμόδιες αρχές, και γενικότερα το σύνολο των στοιχείων του φακέλου που έχει υποβληθεί ενώπιόν του, συνεκτιμώντας ιδίως τον βαθμό της σοβαρότητας της προβαλλόμενης πλημμέλειας και ελέγχοντας πιο συγκεκριμένα αν, λόγω αυτής, το ενδιαφερόμενο κοινό στερήθηκε κάποια εκ των εγγυήσεων οι οποίες έχουν θεσπιστεί, σύμφωνα με τους σκοπούς της οδηγίας 85/337, προκειμένου να καταστήσουν δυνατή την πρόσβασή του στις πληροφορίες και τη συμμετοχή του στη διαδικασία λήψεως αποφάσεων.

Επί των δικαστικών εξόδων

58 Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπίπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων. Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν όσοι υπέβαλαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, πλην των ως άνω διαδίκων, δεν αποδίδονται.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (δεύτερο τμήμα) αποφαίνεται:

1) **Η οδηγία 2003/35/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 26ης Μαΐου 2003, σχετικά με τη συμμετοχή του κοινού στην κατάρτιση ορισμένων σχεδίων και προγραμμάτων που αφορούν το περιβάλλον και με την τροποποίηση, όσον αφορά τη συμμετοχή του κοινού και την πρόσβαση στη δικαιοσύνη, των οδηγιών 85/337/ΕΟΚ και 96/61/ΕΚ του Συμβουλίου, με την οποία προστέθηκε το άρθρο 10α στην οδηγία 85/337/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 27ης Ιουνίου 1985, για την εκτίμηση των επιπτώσεων ορισμένων σχεδίων δημοσίων και ιδιωτικών έργων στο περιβάλλον, έχει την έννοια, στο μέτρο που προέβλεπε ότι τα κράτη μέλη όφειλαν να την μεταφέρουν στις έννομες τάξεις τους το αργότερο έως τις 25 Ιουνίου 2005, ότι οι εκδοθείσες προς μεταφορά της τελευταίας αυτής διατάξεως εθνικές ρυθμίσεις θα έπρεπε να εφαρμόζονται και επί των διοικητικών διαδικασιών αδειοδοτήσεως οι οποίες είχαν κινηθεί πριν από τις 25 Ιουνίου 2005, εφόσον αυτές κατέληξαν στη χορήγηση αδείας μετά την ως άνω ημερομηνία.**

2) **Το άρθρο 10α της οδηγίας 85/337, όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 2003/35, έχει την έννοια ότι δεν επιτρέπει στα κράτη μέλη να περιορίζουν το πεδίο εφαρμογής των εθνικών τους διατάξεων για τη μεταφορά του συγκεκριμένου άρθρου στην εσωτερική τους έννομη τάξη, ώστε αυτό να καλύπτει μόνον τις περιπτώσεις όπου η νομιμότητα αποφάσεως**

προσβάλλεται λόγω παραλείψεως της διενέργειας εκτιμήσεως περιβαλλοντικών επιπτώσεων, και όχι την περίπτωση όπου πραγματοποιήθηκε μεν τέτοια εκτίμηση, πλην όμως ενέχει πλημμέλειες.

3) **Το άρθρο 10α, στοιχείο β′, της οδηγίας 85/337, όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 2003/35, έχει την έννοια ότι δεν αντιβαίνει σε αυτό νομολογία των εθνικών δικαστηρίων σύμφωνα με την οποία δεν στοιχειοθετείται προσβολή δικαιώματος κατά την έννοια του εν λόγω άρθρου, σε περίπτωση που αποδεικνύεται ότι, υπό τις περιστάσεις της συγκεκριμένης υποθέσεως, η προσβαλλόμενη απόφαση ενδέχεται να ήταν ίδια ακόμη και χωρίς τη διαδικαστική πλημμέλεια την οποία επικαλείται ο ενδιαφερόμενος. Απαραίτητη όμως προϋπόθεση είναι, αφενός, να μη φέρει με κανέναν τρόπο ο ενδιαφερόμενος το σχετικό βάρος αποδείξεως στη διαδικασία ενώπιον του δικαστηρίου ή του δικαιοδοτικού οργάνου που έχει επιληφθεί του οικείου ενδίκου βοηθήματος και, αφετέρου, το εν λόγω δικαστήριο ή δικαιοδοτικό όργανο να εκδίδει την απόφασή του λαμβάνοντας υπόψη τυχόν αποδεικτικά στοιχεία προσκομισθέντα από τον κύριο του έργου ή από τις αρμόδιες αρχές, και γενικότερα το σύνολο των στοιχείων του φακέλου που έχει υποβληθεί ενώπιόν του, συνεκτιμώντας ιδίως τον βαθμό της σοβαρότητας της προβαλλόμενης πλημμέλειας και ελέγχοντας πιο συγκεκριμένα αν, λόγω αυτής, το ενδιαφερόμενο κοινό στερήθηκε κάποια εκ των εγγυήσεων οι οποίες έχουν θεσπιστεί, σύμφωνα με τους σκοπούς της οδηγίας 85/337, προκειμένου να καταστήσουν δυνατή την πρόσβασή του στις πληροφορίες και τη συμμετοχή του στη διαδικασία λήψεως αποφάσεων.**

(υπογραφές)